

Af det asiatiske Kompagnis Historie.

Af

J. H. Deuntzer.

Om det danske ostindiske Kompagni og dets Efterfølger det asiatiske Kompagni, der lige fra 1616. omend med nogle Afbrydelser, drev eneberettiget Handel paa Asien, findes ret udførlige Meddelelser i vor Litteratur, forsaavidt angaar Tiden indtil henimod Slutningen af det 18. Aarhundrede, navnlig hos Fr. Thaarup »Historiske og statistiske Efterretninger om det kgl. oktroierede danske asiatiske Kompagni«, 1824 (kun 1. Hefte), M. L. Nathanson »Historisk statistisk Fremstilling af Danmarks National- og Statshusholdning«, 2. Udg. 1844, C. Bruun »Kjøbenhavn« 1--3, 1887—1901, E. Holm »Danmark-Norges Historie 1670—1720 og 1720—1814«, J. Schovelin »Fra den danske Handels Empire«, 1899, og Kay Larsen »De dansk-ostindiske Koloniers Historie« 1, 1907.

Derimod ere de trykte Efterretninger om det asiatiske Kompagni meget sparsomme for Tiden efter 1792, og da et noget nærmere Kendskab til Kompagniets Historie ogsaa for denne Periode vistnok ikke er uden

Af det asiatiske Kompagnis Historie.

Af

J. H. Deuntzer.

Om det danske ostindiske Kompagni og dets Efterfølger det asiatiske Kompagni, der lige fra 1616. omend med nogle Afbrydelser, drev eneberettiget Handel paa Asien, findes ret udførlige Meddelelser i vor Litteratur, forsaavidt angaar Tiden indtil henimod Slutningen af det 18. Aarhundrede, navnlig hos Fr. Thaarup »Historiske og statistiske Efterretninger om det kgl. oktroierede danske asiatiske Kompagni«, 1824 (kun 1. Hefte), M. L. Nathanson »Historisk statistisk Fremstilling af Danmarks National- og Statshusholdning«, 2. Udg. 1844, C. Bruun »Kjøbenhavn« 1--3, 1887—1901, E. Holm »Danmark-Norges Historie 1670—1720 og 1720—1814«, J. Schovelin »Fra den danske Handels Empire«, 1899, og Kay Larsen »De dansk-ostindiske Koloniers Historie« 1, 1907.

Derimod ere de trykte Efterretninger om det asiatiske Kompagni meget sparsomme for Tiden efter 1792, og da et noget nærmere Kendskab til Kompagniets Historie ogsaa for denne Periode vistnok ikke er uden

Interesse, skal det vigtigste, som derom kan oplyses, her fremstilles, væsentligst efter utrykte Kilder i Arkiverne.

Første Afsnit.

1792—1807.

I.

Længe før Udløbet af det asiatiske Kompagnis Oktroi af 23. Juli 1772, som var givet for 20 Aar, tilskyndede ganske særlige Bevæggrunde Direktørerne til at ansøge om dens Forlængelse. Flere af Kompagniets Funktionærer havde nemlig gjort sig skyldige i meget betydelige Besvigelser, og da dette blev opdaget i Begyndelsen af Maj 1783, rejste der sig hos Aktionærerne en stærk Uvilje mod Direktørerne, der ikke tilbørligt havde varetaget deres Pligter, og man gjorde dem ansvarlige for Tabet. Direktørerne forsøgte da skyndsomst at besværges Stormen ved den 19. Maj 1783 at ansøge Kongen om at forlænge Oktroien paa 20 Aar fra 1792, thi derved kunde baade opnaas, at »Interesserne i dette Kompagni kunde vorde tilfredsstillede for det lidende Tab« og vindes Haab om, at de »frafaldt videre Prætention til Direktørerne«*). Kongen (Guldberg) var ogsaa villig til at hjælpe og lovede i Kabinetsskrivelse 31. Maj 1783, at hvis Aktionærerne besluttede at gøre Krav gældende mod Direktørerne, vilde Staten betale Kompagniet, hvad de skulde til-

*) Allerunderd. Rapport fra Kommissionen til Kasseanglens Undersøgelse ved det asiatiske Kompagni, Kbhvn. 1784, Bruun 3, S. 466, Holm 3, 1, S. 168, L. Koch i Histor. Tidsskr. VII. 4. 1, S. 118, Schovelin 2, S. 71 og 77.

svare, og derefter arrangere sig med dem, og hvis Aktionærerne frafaldt Tiltale mod Direktørerne, vilde Kongen til fuld Erstatning derfor forlænge Oktroien til Udgangen af 1802 uden at kræve noget for Fornyelsen og uden at forhøje Kompagniets Afgifter, »hvilke tvende Poster Vi til Statens Bedste fast havde besluttet, men som Vi for bemeldte 10 Aar aldeles herved vil frasige os«. Mærkeligt nok gik Aktionærerne ikke ind paa dette gode Tilbud, muligvis paa Grund af Misforstaaelse af Guldbergs noget uklare Udtryksmaade, og der blev for denne Gang intet af Oktroiens Fornyelse.

Da der var kommet Ro i Kompagniet efter disse Begivenheder, ansøgte det paany i 1787 om Oktroiens Forlængelse for 20 Aar paa samme Vilkaar som hidtil. Regeringen nedsatte 1789 en Kommission*) til at overveje Sagen, Kongen approberede 1791 et Udkast til den nye Oktroi, som Kompagniet fik Lejlighed til at udtale sig om, og endelig blev Oktroien givet den 21. Marts 1792, gældende for 20 Aar fra 12. April 1792 at regne.

Kompagniets Stilling havde imidlertid forandret sig væsentligt siden 1783. Da havde det haft en Række gode Aar, der kulminerede 1782 med 30 pCt. Udbytte og en Pris for Aktierne af næsten det firdobbelte af deres Paalydende. Handelskrisen 1783, den naturlige Reaktion mod en overdreven Spekulation, Opdagelsen af Besvigelserne og andre Omstændigheder bragte hurtigt Aktiekursen meget betydeligt ned, men endnu

*) Resol. 30. Nov. 1789. Oplysning om Forhandlingerne findes i flere Smaaskrifter, udgivne af Kompagniet til Efterretning for Interessenterne. Kbhvn. 1791 og 1792.

1783 og 1784 var Udbyttet 20 pCt. I 1785—87 sank det til 10—12 pCt., derefter blev det stadigt ringere, og i 1791 kunde der, for første Gang i lange Tider, ikke gives Aktionærene noget Udbytte, rigtignok mest paa Grund af de store Søskader, der ramte Skibene »Juliane Marie« og »Prinsen af Augustenborg«. Efter Kompagniets egen Værdsætning af 1790 var dets Formue kun lidt over 2 Mill. Rdl., saa at der var tabt over 15 pCt. af Aktiekapitalen. Aktiekursen*) i 1792 var 82 à 94 pCt., og der henlaa en temmelig stor Varebeholdning usolgt fra 1788 og 1789.

Hele dette Forhold fik en ikke ringe Indflydelse paa den nye Oktrois Indhold. Regeringen maatte ønske at opretholde Kompagniet som en gammel og kapitalstærk Institution af stor Betydning for dansk Handel og Søfart og som en i flere Henseender gavnlig Støtte for Staten. Bl. a. egnede dets 11 store Skibe sig næsten alle til at indlemmes i Flaaden i Krigstid, og Kompagniet kunde ved sin Kredit i Udlandet gøre god Tjeneste som Mellemand ved Stiftelse af Statslaan.***) De ledende Statsmænd, især Schimmelmänn, betragtede derfor Kompagniet med Velvilje, og om de end bestræbte sig for at holde dets Privilegium indenfor saadanne Grænser, at det ikke blev til alt for stor Hinder for andres Virksomhed, var de villige til at gøre Oktroien saa gunstig, at man ikke fristede Aktionærene til at foretrække Kompagniets Opløsning, hvormed der ikke manglede Antydninger. Medens derfor Regeringen gjorde nogle vigtige Indskrænkninger i Kompagniets

*) Nathanson, S. 758.

**) Nathanson, S. 483.

Eneret, var der ikke Tale, som i Guldbergs Tid, om at lade det betale noget for Oktroien eller om at forhøje Afgifterne, paa adskillige Punkter imødekom man Kompagniets Ønsker, og det opnaaede flere fordelagtige Forandringer i det approberede Udkast.

Kompagniet var ifølge Oktroiens § 1 eneberettiget til »at udrede Skibe fra indenrigs europæiske Havne til Kina og derfra saavel som fra Ostindien at indføre kinesiske Varer til indenrigs europæiske Havne«, og til Ostindien regnedes Cap det gode Haab og ethvert Sted øst derfor. Kompagniet havde ønsket kort og godt at faa »Enerettighed til Handel og Skibsfart paa Kina«, ligesom efter Oktr. 1772, og opnaaede ogsaa at faa den anførte Bestemmelse i Oktroiens § 1 ledsaget af et Forbud mod andres Handel eller Fart paa Kina fra eller til fremmede europæiske Steder eller Indførsel dertil af kinesiske Varer fra Ostindien, men rigtignok med den Begrænsning, at Forbudet kun skulde gælde, indtil saadan Handel eller Fart »efter Konjunkturernes Forandring« blev tilladt ved en offentlig Anordning, og allerede 16. Juni 1797 udkom en saadan Anordning, hvis § 39 gav alle danske Undersaatter Adgang til mod en ringe Rekognition til Statskassen at drive Fragtfart, men ikke Handel, til Kina eller Ostindien og derfra til fremmede Steder paa denne Side Cap det gode Haab.

Kompagniets Eneret omfattede kun den direkte Indførsel fra Kina eller Ostindien af kinesiske Varer, men ikke den indirekte Indførsel, nemlig fra Steder paa denne Side af Cap det gode Haab, f. Eks. fra Hamborg. Mod den indirekte Indførsel, der iøvrigt for nogle Artiklers Vedkommende var forbudt, havde Kompag-

niet imidlertid Beskyttelse derved, at det svarede mindre Afgifter af kinesiske Varer end andre, thi foruden en ikke særdeles stor Rekognition af hver kinesisk Ladning i Følge Oktroiens § 15 betalte Kompagniet efter Oktroiens § 9, saavel af kinesiske som ostindiske Varer (undtagen Kaffe og Silketøj) kun 2 pCt. af Værdien i Told, hvorimod indirekte indførte kinesiske Varer maatte erlægge betydeligt mere. Særligt med Hensyn til The, der var den vigtigste kinesiske Indførselsartikel, lykkedes det Kompagniet at faa optaget i Oktroiens § 2 et udtrykkeligt Løfte om, at Tolden for indirekte Tilførsel ikke skulde blive nedsat, saa længe Oktroien løb, og da denne Told var meget høj, blev den indirekte Indførsel af The saa kostbar, at Kompagniet omtrent havde Monopol paa Thehandelen.

Efter Kompagniets Anmodning udgik*) endvidere en i det approberede Oktroiudkast optaget Bestemmelse om, at Kompagniet skulde kunne tillade andre at indføre kinesiske Varer mod til det at erlægge 6 pCt. Rekognition. Interessenterne indsaa meget vel, at dette, der var fremstillet som en Ret for Kompagniet, ikke var andet, end hvad det alligevel kunde tillade, og desuden vilde være »farligt og en Kilde til Kompagniets visse Fald«, da Forholdet faktisk let vilde udvikle sig saaledes, at Kompagniets Eneret blev omdannet til en Ret til en efter deres Mening alt for ringe Rekognition. At Kompagniet fastholdt dette Synspunkt, fik det hurtigt Lejlighed til at vise, thi da Schimmelmann faa Dage efter Oktroiens Udstedelse vilde have Tilladelse til direkte Indførsel af to Ladninger Kinavarer

*) Resol. 21. Decbr. 1791.

mod at betale 4 pCt. Rekognition, nægtede Kompagniet at inklade sig derpaa,*) og ikke bedre gik det Kommercekollegiet, da det 1796 foreslog Kompagniet at give et almindeligt Samtykke til Indførsel af kinesiske Varer mod Rekognition af 4 pCt., saa længe Krigen varede og 2 Aar derefter. Kompagniet vilde overhovedet ikke gerne give deslige Tilladelser og i alt Fald kun mod en saa høj Rekognition, at Konkurrence med dets egne Varer blev umulig; man tænkte sig 8 pCt. af Ladninger under $\frac{1}{2}$ Mill. Rdl. i Værdi, og 7 pCt., naar Værdien var større**). I de ikke faa Tilfælde, hvor kinesiske Varer indførtes uden forudgaaende Forhandling med Kompagniet, stillede dette i Almindelighed langt større Krav. Vel kunde den i Oktroiens § 1 fastsatte Straf for Indgreb i Eneretten, nemlig Konfiskation af Varerne til lige Deling mellem Kompagniet og Angiveren, ikke let finde Anvendelse udenfor Tilfælde af Smugleri, efter at Højesteret ved flere Domme***) havde antaget, at Konfiskation kun kunde finde Sted, hvis Varerne maatte antages indførte i svigagtig Hensigt; men Kompagniet havde dog Magten over Forholdet. Naar Højesteret frifandt Vedkommende for Straf, paa lagdes det ham nemlig i Dommen at udføre Varerne til et Sted udenfor Europa, og praktisk taget tvang dette ham til at søge Forlig med Kompagniet, som i Almindelighed stillede haarde Betingelser. Det nøjedes kun under særegne Omstændigheder med 10 pCt. af Varer-

*) Generalfors., 21. Maj 1792.

***) Kommercekoll. Skriv. 16. Sept. 1796, Komp.'s Skriv. 13. Okt. s. A.

****) H. R. Dom 20. Marts 1797 (Tutein) og 21. Febr. 1800 (Duntzfeldt) jfr. H. R. Dom 15. Febr. 1802 (Selbye).

nes Værdi*), men krævede i Reglen foruden Erstatning af Procesomkostningerne, hvis der havde været Rettergang, 20 eller 25 ja endog 30 pCt. af Værdien for at tillade, at Varerne blev solgte i København, og endda kun paa den Betingelse, at Køberen skulde udføre dem**). I et Tilfælde vilde Kompagniet endog aldeles ikke modtage nogen Rekognition, men tvang Vedkommende til at overlade det Varerne for en ringe Pris***).

Den Eneret til Handel paa Ostindien, som tidligere tilkom Kompagniet, var allerede bortfaldet ved Oktroien af 1772 og afløst af en Bestemmelse om, at den private Fart paa Trankebar og Bengalen skulde betale en ret stor Rekognition til Kompagniet, men efter at Territorialhøjheden over Kompagniets Besiddelser i Indien 1777 var overdraget til Kongen, var der endnu mindre Grund end forhen til saaledes at beskatte de private Ostindiefarere til Fordel for Kompagniet. Regeringen vægrede sig derfor standhaftigt ved at fornye den omtalte Bestemmelse, der fra 1780—90 havde indbragt Kompagniet ikke mindre end 746000 Rdl.†), og dettes Anmodninger om Erstatning herfor i Form af Toldfrihed for ostindiske Varer eller Forpagtning af Kaffetolden forblev uænsede. Fra Ostindien kunde saaledes enhver indføre Varer, naar disse blot ikke var kinesiske, men Tolden var i Almindelighed 4 pCt. af Værdien, medens Kompagniet kun svarede 2 pCt.

*) Generalfors. 18. Jan. 1809.

***) Generalfors. 18. Maj 1797, 18. Jan. 1798, 19. Maj 1800, 18. Sept. 1806 og 19. Jan. 1807.

****) Generalfors. 19. Maj 1800.

†) Forskjællige Betænkninger betræffende Factoriernes Afskaffelse eller Vedblivelse, Kbhvn. 1796, CXXV.

Hvad enten det var Kompagniet eller andre, skulde alle direkte indførte asiatiske Varer losses i København og der sælges ved offentlig Auktion. Naar det en sjælden Gang blev nødvendigt at søge ind i en fremmed Havn og der sælge Ladningen, saaledes som Tilfældet var med Kompagniets Skib »Kronprinsen« 1801, maatte dertil indhentes særlig kgl. Tilladelse *) og Indførselstolden maatte lige fuldt erlægges i København.

Til hver af de to Komiterede for de ostindiske Sager, Lavætz og Schlegel, sendte Bestyrelsen — rigtignok først over 1^{1/2} Aar efter Oktroiens Datum — Kompagniets store Guldmedaille »i Anledning af den Ulejlighed, de har havt med Udstedelsen af Kompagniets nye Oktroi i Aaret 1792«, men blandt Aktionærerne var der ikke ringe Misfornøjelse**) over, at der ikke var opnaaet saa meget ved den nye Oktroi, som de ønskede. Imidlertid maa den dog være blevet betragtet som nogenlunde gunstig, thi da man, fordi den nye Oktroi — og dermed Kompagniet — var forskellig fra den ældre, henstillede til hver enkelt Interessent, om han vilde forblive i Kompagniet eller udløses, valgte de alle det første. Kompagniet fortsatte saaledes sin Virksomhed med samme Kapital som hidtil, nemlig 2400000 Rdl. fordelt paa 4800 Aktier à 500 Rdl.

De nærmere Bestemmelser om den hele Organisation udarbejdedes af en af Kompagniet 1792 nedsat Kommission, hvis Resultat efter 6 Aars Arbejde blev

*) Resol. 8. Apr. 1801.

**) Forskellige Bekendtgørelser for Interessenterne og et Promemoria fra Direktionen, Kbhvn. 1791.

Konventionen af 1. Marts 1798*), som i 173 Paragrafer indeholder Regler om Bestyrelsen, Instrukser, Lønningsreglementer m. m.; alt meget udførligt.

Bestyrelsen bestod af 4 Direktører, der valgtes for 3 Aar ad Gangen, og hver fik et aarligt Honorar af 1000 Rdl.; en af dem skulde være Jurist og benævnedes Justitsdirektør, de tre andre skulde være handelskyn-dige. Der var 3 Revisorer, hver med 500 Rdl. aarligt, og 7 Decisorer, der efter Konventionen skulde være ulønnede, men snart**) fik en »Erkendtlighed« af 200 Rdl. hver om Aaret, naar de fungerede mere end et Aar, og Revisorerne og Decisorerne dannede i For-ening med Direktørerne en »bestandig Kommission«, som skulde afgive Betænkning i vigtigere Tilfælde. Di-rektørerne havde ikke foruden det nævnte Honorar nogen Ret til Tantième eller desl., men det var heller ikke Meningen, at de skulde ofre Kompagniet deres hele Tid og Kraft eller blot hver Dag være tilstede paa dets Kontor. Deres Myndighed var ogsaa stærkt begrænset, idet næsten ingen betydeligere Sag kunde afgøres uden Generalforsamlingens Beslutning, der f. Eks. skulde indhentes, inden noget Skib kunde ud-sendes.

I København residerede Kompagniet i sin præg-tige Ejendom paa Kristianshavn med Plads, Pakhuse og Værft, og havde der omtrent 30 faste Funktionærer med ret beskedne Lønninger, hvortil for enkeltes Ved-kommende kom nogle Sportler. I Bengalen (Frede-

*) Udgivet Kbhvn. 1798 med en kort historisk Efterretning om dens Tilblivelse.

**) Generalfors. 20. Maj 1799.

riksnagor) var der et Faktori med 3 Faktorer, som i Forening med 2 Assistenten med Titel af »4de Stemme« og »5te Stemme« udgjorde et Handelsraad, hvis Medlemmer foruden en ikke stor Gage fik en Tantième, der kunde blive temmelig betydelig*); desuden var der det fornødne underordnede Personale. Derimod hævdedes**) Faktoret i Trankebar 1796, og Faktoret i Kina var allerede afskaffet 1791, hvorfor man med hvert Kinaskib udsendte en Negotiechef med nogle Assistenten, der tilsammen fik 5500 Rdl. for hver Rejse og Tantième. Iberegnet Nytaarsducørerne 550 Rdl. og de talrige faste Ducører, bl. a. til Præsterne i København og ved Olai Kirke i Helsingør, »som bede for Kompagniets Skibes lykkelige Fart og Handelens Fremgang«, til Toldvæsenet, Auktionsbetjente m. m. udgjorde de faste aarlige Udgifter over 30000 Rdl., og en Kommission, som Kompagniet havde nedsat 1791 bl. a. med det Hverv at foreslaa Besparelser, fik ikke synderligt Resultat ud af sine Bestræbelser. Henimod Aarhundredets Slutning, da Tiderne bedrede sig, vedtoges forøvrigt næsten hvert Aar Tillæg til Konventionen, der mest gik ud paa at tilstaa Lønningsforhøjelser eller Gratialer.

II.

Kompagniet drev sin Virksomhed gennem Udsendelse til Asien af egne Skibe. Det havde vel i Ok-

*) De S. 375 Note 4 anførte Betænkninger. S. 21.

**) Generalfors. 30. Marts 1796 jfr. De trankebarske Handelsbetjentes Forestilling imod Factoriets Ophævelse, Kbhvn. 1797.

troiens § 6 faaet udtrykkelig Tilladelse til ogsaa at benytte fragtede Skibe, men da man væsentligst af Besparelshensyn i 1796 foreslog at gaa over til Befragtningssystemet, der anvendtes af det engelske ostindiske Kompagni, blev dette forkastet paa Generalforsamlingen *) med stor Majoritet, og der haves intet Eksempel paa, at Kompagniet udsendte et befragtet Skib, hvorimod det vel nogle Gange hjemsendte Varer med et saadant.

Ved Begyndelsen af det her omhandlede Tidsrum besad Kompagniet 11 Skibe, og umiddelbart før Kri-gen 1807 var Antallet ligeledes 11, men deres samlede Drægtighed kun 2754½ K. L. mod 3534 K. L. i 1792. Medens Kompagniet i 1792 havde flere Kinaskibe paa ikke langt fra 500 K. L., mente man senere, at Skibene burde være noget mindre, saa at de i Nødsfald kunde bruges ogsaa til Farten paa Ostindien, hvor Landingsforholdene nogle Steder var ugunstige for Skibe med stort Dybtgaaende, og i 1807 var det største Kinaskib »Christianshavn« 372 K. L. eller lidt over 1100 Tons**). Til Ostindiefarten anvendtes Skibe paa ca. 200 K. L.; i 1807 var Kompagniets mindste Skib »Kjøbenhavn« 180 K. L., men iøvrigt plejede andre saavel danske som fremmede Redere at benytte noget mindre Skibe til Farten paa Asien. De danske Ostindiefarere var i Reglen paa 120—150 K. L., men enkelte var mindre, f. Eks. Fre-

*) Generalfors. 19. Jan. 1797. Forskjellige Grunde for og imod Befragtningssystemets Antagelse ved det danske asiatiske Compagni, trykt efter Interessenternes Beslutning, Kbhvn. 1796.

***) Efter Angivelse i ovennævnte Skrift om Befragtningssystemet er 1 Komm. Læst lidt over 3 Tons.

gatten »Anne & Louise«, der 1795 gik fra København til Ostindien, 89 $\frac{1}{2}$ K. L. med 18 Mands Besætning.

Skibene sledes temmelig hurtigt op; i Konventionens § 2 erklæres de for »næsten uduelige til Farten« efter 5 Rejsers Forløb, dog kunde de holde noget længere, naar de var forhudede, hvilket de efterhaanden alle blev. Naar et Skib var gaaet udenfor Nummer, skred Kompagniet sædvanligt først til at erstatte det med et andet, naar der var gode Konjunkturer for Skibsfarten, og man kunde da ikke vente paa, at et nyt Skib blev bygget, men maatte erhverve det ved Køb, hvad der under de angivne Omstændigheder kunde være ret vanskeligt. Adskillige Gange købte man Skibe af Krigsflaaden, saaledes 1795 for 40000 Rdl. Fregatten »Pommern«*), der gjorde to Rejser for Kompagniet under Navnet »Kronprinsesse Marie«, men derefter ikke mere blev udsendt og 1801 uden Lejeafgift blev overladt Staten til Vagtskib i Øresund. 1798 købtes for 20000 Rdl. Krigsskibet »Slesvig«, som paa Kompagniets Lister fra 1799 bærer Navnet »Louise Augusta«, og 1800, da man var i stor Forlegenhed for Skibe, købte man Fregatterne »Store Belt« og »Kronborg« for henholdsvis 7800 Rdl. og 15000 Rdl. Førstnævnte Skib blev repareret og fik Navnet »Holsten«, men »Kronborg« viste sig at være ubrugeligt og blev hurtigt solgt tilbage til Staten som Defensionsskib med et Tab for Kompagniet af ca. 1600 Rdl. Iøvrigt synes Kompagniskibene at have været gode; de blev før hver Rejse omhyggeligt istandsatte paa Kompagniets Værft og var særdeles rigeligt udrustede med alt fornødent. De var

*) Admiralitetsskr. 18. Sept. 1795.

endvidere forsynede med Kanoner, og Besætningen skulde ifølge Skibsart. 9. Apr. 1794 være kampberedt »fornemlig i de Farvande, hvor tyrkiske Sørøvere kan formodes«, medens Instruktionerne for Kaptejnerne paabyder, at Mandskabet skal øves i Eksercits med Geværer og Kanoner, naar Skibet kommer i Passaten, og at man skal tage sig iagt for »de ladroniske Sørøvere« i de kinesiske Farvande. Skibsprotokollerne vise ogsaa, at der undertiden blev slaet Allarm og gjort klart Skib, naar en ukendt Sejler kom for nær, men nogen krigersk Aktion ses dog ikke at have fundet Sted. Det var forresten ikke Meningen, at Kompagniskibene skulde yde Modstand mod europæiske Krigsskibe eller Kapere, men undertiden synes dog en saadan at være blevet imponeret*). I Oktroiens § 5 var der lovet Konvoy, naar det var nødvendigt, og heraf ses Kompagniet at have benyttet sig i alt Fald i Sommeren 1793, da flere af dets Skibe blev konvoierede af »Triton« og »Glommen«, og 1798, da »Den flyvende Fisk« konvoierede »Kronprinsen«, der var Havarist og havde en stor Beholdning af Sølv ombord, fra Stavanger til København**). Muligvis har Kompagniet ogsaa haft Nytte af de Krigsskibe, der 1798 og 1799 udsendtes til den ostindiske Handels Beskyttelse***). For at give Kompagniets Skibe »den fornødne Anseelse blandt Fremmede« var det i Oktroiens § 5 tilladt dem at føre kgl. Splitflag, Gjøs og Vimpel,

*) Særdeles Hændelser og mærkelige Tildragelser med en dansk Søemand, Kbhvn. 1821, S. 13.

***) Resol. 3. Marts 1798.

****) Garde, Efterr. om den danske og norske Sømagt 4, S. 350 og 353.

men dette — hvortil iøvrigt ogsaa andre Ostindiefarere var berettigede*) — maatte ifølge Instruksen for Kaptejnerne kun ske paa den anden Side Linjen, medens ellers Kompagniets Flag skulde bruges.

I de urolige Tider led Kompagniet kun forholdsvis ringe Ulemper af Krigsskibe og Kapere og erklærer ogsaa selv, at dets Ekspeditioner respekteres »fortrinlig« af de krigsførende Magter**). De vigtigste Begivenheder af den antydede Art var, at »Prinsen af Augustenborg« 1798 blev anholdt af en fransk Kaper og ført til Isle de France, men frikendt ved Dom. Omkostningerne derved løb rigtignok op til omtrent 25000 Rdl., og det var kun en ringe Trøst, at Skibet for dette Beløb fik Regres til Kaperen. 1799 havde Kompagniet et Tab af 6000 Rdl. derved, at nogle af det til Udførsel forskrevne Varer ombord i et hollandsk Skib blev tagne af Englænderne. Under Krigen 1801 blev 5 af Kompagniets Skibe beslaglagte af Englænderne og vel frigivne, saa snart Fredsslutningen blev bekendt, men dette tog for fleres Vedkommende ikke ganske kort Tid. 1806 blev »Prinsen af Augustenborg« visiteret i Cap, og da Overstyrmanden begik den Uforsigtighed at kaste nogle forresten temmelig betydningsløse Papirer overbord, tvunget til paa Hjemrejsen at løbe ind i en engelsk Havn, hvor Sagen dog ret hurtigt ordnedes ved god Bistand af den danske Konsul i London, som i den Anledning modtog Kompagniets største Guldmedaille. Omkostningerne udgjorde £ 1160, uagtet Konsulen gav Afkald paa det ham til-

*) Fr. 16. Juni 1797 § 42.

***) Generalfors. 23. Sept. 1799, se ogsaa »Dagen« f. 10. Sept. 1805.

kommende betydelige Beløb. I de øvrige Tilfælde drejede det sig kun om Visitationer og kortvarige Anholdelser, af hvilke nogle nærmest tage sig ud som Chikane eller lidt Pengeafpresning, saaledes en Standsning*) af »Prinsen af Augustenborg« 1803, sandsynligvis af en fransk Kaper, og Anholdelser af »Kjøbenhavn« 1805 og af »Norge« 1806, for hvilke Kompagniet forgæves søgte Erstatning. I 1805 blev »Holsten« beskudt i Taffelbay af Hollænderne, men undslap den forfølgende Fregat ved sin overlegne Hurtighed**).

Skibenes sædvanlige Rute var Nord om Skotland, og kun naar Omstændighederne særligt talte derfor, gennem Kanalen. Dernæst skulde Kursen sættes efter de Cap Verdiske Øer, Porto Pray eller Cap kunde anløbes, om fornødent, og derfra gik Rejsen til Trankebar eller for Kinaskibe til Java, hvor man anløb Anjer, og endelig direkte til Kina (Macao). Paa Hjemrejsen var Anløbsstederne Sundastrædet og St. Helena eller Ascension. Ofte var der dog Afbigelse fra denne reglementerede Rute; saaledes anløb Skibene meget hyppigt Rio Janeiro paa Udturen.

I det her omtalte Tidsrum af 16 Aar fra 1792—1807 gik paa 52 Ekspeditioner kun et Skib under, nemlig »Louise Augusta«, der kæntrede og sank 1797 i Ostindien, hvorved 5 Mand druknede, men Kaptejnen købte et andet Skib, der vendte hjem under samme Navn som det forliste. Imidlertid var der naturligvis ikke sjældent Havarier, men kun enkelte Gange saa

*) Skibsprotokollens Meddelelser herom findes trykt i »Dagen« f. 10. Okt. 1803.

**) »Dagen« f. 21. Juni 1805.

betydelige, at Skibet ikke længere kunde bruges. Saaledes mistede »Charlotte Amalie« paa Udrejsen til Kina 1796 alle sine Master, og efter at være blevet repareret i Portsmouth havde det samme Uheld paa Hjemrejsen næste Aar*), hvorfor det efter Hjemkomsten blev »sløjft« og i denne Tilstand solgt til Defensions-skib 1801 for 8000 Rdl. Skibet »Kronprinsen« led kort efter Udrejsen 1797 saa stort Havari, at det maatte gaa tilbage til København og først næste Aar atter blev udsendt til Kina. Paa Hjemvejen herfra 1801 led det meget stor Skade, blev solgt i England og erstattet ved et købt Skib, der fik samme Navn. 1803 havde »Kongen af Danmark« betydeligt Havari**), det fik nye Pumper paa St. Helena, men sprang straks læk igen; og kom vel hjem »paa Guds Forsyn og Tillid til vore 4 Pomper« med 7 Fod Vand i Lasten, men blev ikke mere udsendt. Ved Lækagen gik der Forraadnelse i Ladningen, og en Del The, Kaffe, Kina-rod m. m. maatte efter Hjemkomsten kastes i Søn***). »Prinsen af Augustenborg« maatte 1804 afløses paa Isle de France af et der købt Skib, og 1807 var »Kjøbenhavn« usødygtigt, da det ankom til Ostindien, og »Holsten« saa medtaget, da det naaede Isle de France, at det maatte kasseres. To andre Skibe blev købte og fik samme Navne som deres Forgængere, hvilket overhovedet var Kompagniets Skik.

*) P. B. Grandjean, Slægtbog over Familien With, Kbhvn. 1906, S. 20.

**) O. D. L. Agerbeck, Kort og ukunstlet Beskrivelse over de vigtigste Begivenheder, som ere hendtes mig fra min Barndom. o. s. v., Kbhvn. 1804, S. 152 ff.

***), »Dagens« f. 1, Nov. 1803.

Efter Kompagniets egen Angivelse*) skulde endog et slet sejlene Skib kunne gøre Rejsen til Kina frem og tilbage paa 17 Maaneder, og hvis det er forkobret, da vel paa 14 Maaneder, men dette sidste naaedes kun en Gang, nemlig af »Arveprinsen« 1806; en Kinafart paa 15 Maaneder betragtedes som hurtig, og de fleste varede langt længere; 3 endog over 2 Aar. Ostindierejser ere udførte af Kompagniets Skibe paa mindre end 13 Maaneder, men mange tog betydeligt mere Tid. Rejsernes Varighed beroede dog mindre paa Skibenes Hurtighed end paa Længden af de for Handelen nødvendige Ophold, Havarier og deslige mere tilfældige Omstændigheder.

Skibsbesætningernes Størrelse rettede sig naturligvis efter Omstændighederne, navnlig Skibets Størrelse, og undertiden ogsaa efter, om der var Folk nok at faa, hvilket ikke altid var Tilfældet, især naar Krigsflaaden rustede sig**). I Konventionen af 1798 sættes de over- og underordnede Befalingsmænds Antal til 30, men kun som et Maksimum, der skulde indskrænkes saa vidt muligt, og af Matroser, Opløbere og Drengene var der intet reglementeret Antal, men der skulde antages saa mange som behøvedes. Eksempelvis kan nævnes:

	m. Besætning
»Prinsen af Augustenborg« 200 K. L. til Ostindien 1793	71 Md.
»Norge« 282½ K. L. » » 1798	91 »
»Kongen af Danmark« 480 K. L. » Kina 1801	150 »
»Louise Augusta« 330 K. L. » » 1802	125 »
»Christianshavn« 372 K. L. » » 1806	113 »

*) Ansogn. 3. Juli 1795.

***) Kommercekoll. Skr. 4. Marts 1797.

Andre danske — og forøvrigt ogsaa fremmede — Skibe i samme Fart havde, selv om deres i Almindelighed mindre Drægtighed tages i Betragtning, sædvanligt et noget mindre Mandskab. Saaledes gik Fregatten »Johanne Marie« 147 K. L. i 1793 og 1795 til Ostindien med en Bemanding af henholdsvis 36 og 34 Mand, og »Minerva« 127 K. L. i de samme Aar med henholdsvis 24 og 29 Mand. 1796 sendtes »Kronprinsesse Marie« 149 K. L. og »Skjønheden« 139 K. L. til Ostindien med henholdsvis 45 og 28 Mand.

Der synes i det hele taget at have hersket et godt Forhold ombord mellem over- og underordnede, om end disse efter Tidens Skik jævnlig fik en noget haardhændet Behandling. Desertioner var vel ret hyppige, især naar Skibene var i Asien, men større Forbrydelser eller grov Opsætsighed hørte til Sjældenhederne*), og egentligt Mytteri har næppe fundet Sted. En Beretning i et Blad**) om »et tumultuarisk Oprin, hvorved et Par Mand af Besætningen skal have mistet Livet og 12 à 14 Mand under Arrest hjembragte« paa »Kongen af Danmark« 1803, dementeredes af Direktionen***) og finder ingen Hjemmel i Kaptejnens Optegnelser.

Særligt godt Tjenesteforhold blev af og til belønnet af Kompagniet med en Medaille, der bar den som Vers betragtet lidt snurrige Indskrift:

Omhyggelig Flid og Iver
Belønnet herved bliver.

De over- og underordnede Befalingsmænd paa Kompagniets Skibe havde en langt ringere maanedlig

*) »Dagen« f. 15, Juni 1805 omtaler et Drab.

**) »Fyens Avertissementstidende« f. 26, Aug. 1803.

***) »Dagen« f. 30, Aug. 1803.

Løn end tilsvarende Personer paa private Skibe; Kaptejnen havde saaledes kun 24 Rdl. og Overstyrmanden 16 Rdl. i Maanedsløn. Til Gengæld fik de en ret betydelig saakaldt Føringsdusør, hvoraf $\frac{1}{4}$ var fortjent, naar Skibet havde indtaget Returladning og var kommet 20 Mil tilsøs, og de $\frac{3}{4}$, naar det var kommet lykkeligt hjem. For Kaptejnen paa en Kinafarer var Dusøren 4000 Rdl. og paa en Ostindiefarer 3500 Rdl., Overstyrmanden fik 1500 Rdl. og de andre forholdsvis mindre, f. Eks. Baadsmanden 350 Rdl., Kahytskokken 130 Rdl. og Korporalen (o: Skibssmeden) 60 Rdl. Desuden havde alle Befalingsmænd saavel som Lægerne, Præsten og Negotiebetjentene Ret til Føring, nemlig til for egen Regning at hjemføre saa mange Varer, som kunde rummes i en nøje bestemt Kiste, større eller mindre efter enhvers Grad, og endvidere var det tilladt de mere overordnede i deres Kamre at hjemføre Varer indtil en vis Værdi.

Kompagniet littede selv Anskaffelsen af Føringsgodset ved at tilstaa Laan af indtil Halvdelen af Føringsdusøren paa Bodmerivilkaar — til 20 pCt. Rente — uagtet hele dette Føringsvæsen fremkaldte store Ulemper og Misbrug. Oktr. 1792 § 14 gentog nemlig Bestemmelsen i Oktr. 1772 § 14 om, at Føringsgodset ikke skulde sælges ved Auktion, men fortoldes efter Vurdering, og »Arithmetikere, som besidde Indsigt i Handelen, paastaa, at de fortoldede Føringer i det mindste maa multipliceres med 3, om de skal erholde deres sande Værdi«^{*)}. At Statskassen saaledes ikke fik sin fulde Toldindtægt, vilde vistnok i og for sig have været Kompagniet temmelig ligegyldigt, hvis det ikke

*) Handels Efterretninger 7 (1788), S. 673.

medførte, at Føringsgodset faktisk svarede langt mindre Told end Kompagniets Varer, der fortoldedes efter Auktionsprisen, og dels derved, dels ved at Grænserne for Føringsgodset i stort Omfang blev overskredne, skabtes der Kompagniet en Konkurrence af dets egne Folk, for hvilken det var i høj Grad folsomt, foruden at Pladsen i Skibene blev optaget af uvedkommende Gods. Men da alle ombord lige fra Kaptejnen til Skibsdrengene drev saa megen Handel som muligt, var det vanskeligt at opdage Overtrædelser, og man fik næppe nogensinde Bugt med disse Misligheder, skønt de jævnlig blev straffede. Saaledes paalagde Kompagniet 1795 flere af de øverste Befalingsmænd paa »Prinsen af Augustenborg« store Bøder for ulovlig Negotie og andre Forseelser, bl. a. maatte Kaptejnen betale 3500 Rdl. i Mulkt og Overstyrmanden 500 Rdl., hvilket dog ikke forhindrede sidstnævnte fra umiddelbart derefter at blive Overstyrmand paa samme Skib og 2 Aar efter at blive Kaptejn paa et andet af Kompagniets Skibe. Ligeledes 1795 blev Kaptejnen og 12 Befalingsmænd paa »Danmark« mulkterede for ulovlig Negotie, og 1798 ramtes Befalingsmændene baade paa »Danmark« og »Kongen af Danmark« af Mulkter og Konfiskation, bl. a. blev der for Sejlmageren, der havde 8 Rdl. i Maanedsløn og 150 Rdl. Føringsdusør, konfiskeret Varer til Beløb 2318 Rdl. Særligt groft gik det til efter »Dannebrog«s Hjemkomst 1806, da Føringsgoods hemmeligt blev bortført ved en Pram og Vogne, og adskillige af Besætningen straffedes med Mulkter og Konfiskation, bl. a. konfiskeredes der for Overtømmermanden Varer for 1736 Rdl. 5 ð. Kaptejnen og Overstyrmanden blev

kendt uværdige til at tages i Kompagniets Tjeneste i henholdsvis 1 og 2 Aar*). Efter Beløbene af de erlagte Toldafgifter at dømme skulde Værdien af Føringsgodset med hvert Skib være ca. 10000 Rdl. gennemsnitligt, men det anførte og flere andre Data vise, at det sikkert langt fra slaar til. Saaledes tilkendte Admiralitetsretten i London 1826**) Kaptejnen og Overstyrmanden paa »Prinsen af Augustenborg«, der 1808 blev taget af Englænderne, ca. £ 4000 Erstatning for »privat Avantage«.

For Matroser, Opløbere og Drengene afskaffede Konventionen af 1798 aldeles Føringsdusør og Førings, og som Følge deraf maatte man nu give dem den sædvanlige Hyre, der efter Skibrullerne var 6-9 Rdl. for Matroser, efterhaanden noget højere, 4 Rdl. for Opløbere og 2½ Rdl. for Drengene, alt maanedligt. At det underordnede Mandskab hjemførte, hvad der kunde rummes i deres Skibskister, var dog vistnok anset for tilladeligt, og i Praksis har det næppe ganske indskrænket sig hertil.

Ved denne Ophævelse af Føringsdusøren for Matroser m. fl., ved nogle Nedsættelser af den for andres Vedkommende og ved andre Besparelser blev Omkostningerne til hele Besætningens Lønning, der efter den ældre Konvention af 1772 var regleret til 28576 Rdl. for en Kinafart og 17981 Rdl. for en Ostindiefart***), henved 6000 Rdl. mindre for en Kinafart, naar man regner med en underordnet Besætning til almindelig Hyre men af samme Størrelse som efter Konvent. 1772.

*) Generalfors. 19. Sept. 1806.

**) Generalfors. 26. Jan. 1827.

***) Handels Efterretninger 7 (1788), S. 675 har lidt afvigende Tal.

For Ostindiefarten var der sikkert ogsaa nogen Besparelse, men en Sammenligning med den tidligere Ordning er her vanskelig.

En ret godt doteret Fattigkasse udredede Pensioner, især til de farende Betjente og deres Enker, og af en lille Fattigbøsse gaves der Understøttelse til Kompagniets fattige Arbejdsfolk og Matroser og deres Enker.

Kosten ombord var vistnok god og rigelig; i det mindste ses der ikke at være klaget over den. Efter Spisereglementet fik hver Mand 2 Gange ugentligt 1 à 1½ R Kød og 2 Gange ugentligt $\frac{1}{2}$ à $\frac{3}{4}$ R Flæsk, ellers Gryn, Ærter og Stokfisk og desuden Brød, Ost og 1 R Smør om Ugen. Af Drikkevarer skulde hver Mand have 1 Pot Øl og $\frac{1}{14}$ Pot Brændevin daglig, og paa Hjemrejsen trakteredes med Arrakspunsch hver Søndag. Underofficererne fik 1½ Ration, og ved Kakhysbordet sørgede Kaptejnen for Bispisningen mod et fast Vederlag. At man fejrede Passeringen af Linjen med megen Lystighed, forstaar sig af sig selv, og naar Linjen atter passeredes paa Hjemrejsen, blev der holdt »Kransegilde«, begge Dele med rigeligt Forbrug af Drikkevarer*).

Der var to Læger ombord, der paa Skibslisten skjule sig under Benævnelserne Overmester og Undermester, og man imødekom Tidens hygiejniske Krav om at »rense Luften mellem Dækkene« ved af og til at stænke med Eddike eller ryge med Tjære, Svovl-

* J. Th. E. Ludvigsen, Erindringer om mine Sorejser og Livsbegivenheder, trykt som Manuskript, Kbhvn, 1890, S. 5. og det S. 381 Note * anførte Skrift, S. 7. 13 og 16.

røg, Enebær eller lign., dog maatte dette ikke ske paa Hjemrejsen, da Varerne kunde tage Skade deraf. Hvert Skib havde en Destillermaskine, man sørgede for at indtage frisk Vand, Grønt og fersk Kød paa Anløbspladserne og besøgte gerne paa Hjemrejsen Ascension for at fange Skildpadder.

Sundhedstilstanden i Besætningen var i Almindelighed ganske god, især naar Rejsen gik hurtigt, men naar der var længere Ophold, navnlig i det farlige bataviske Klima, eller under andre ugunstige Forhold, kunde den blive meget slet. Da saaledes »Prinsen af Augustenborg« 1795 ankom til Bayfalse, var Stedet blokeret af Englænderne, saa at Skibet ikke kunde faa Grønt eller Kød. Største Delen af Mandskabet fik da Skørbug, og der var saa faa arbejdsdygtige, at man, uagtet baade Officererne og Passagererne maatte tage fat med, havde det største Besvær med at lette Anker. Endelig kom man tilsøs; fra en Lodsbaad og ved Sago Eiland fik man laant nogle »sorte Matroser og Sjouere«, og de af de Syge, som levede til man naaede Revieret, kom sig*). Lige saa medtaget var Mandskabet paa »Kongen af Danmark«, da det fra Batavia kom til Kina 1802. Her mødte man vel »Kronprinsen«, der fra København medbragte en højst nødvendig Forstærkning af 16 Mand, men de 2 af dem var blevne Krøblinger paa Udrejsen**), af de andre deserterede Kvartermesteren og 7 Mand efter at have faaet 2 Maaneders Forskud, og da de resterende befandtes at være »Uslinger«, maatte der hverves sorte Matroser***). Paa

*) Agerbeck, anf. Værk, S. 136.

**) Se det S. 381 Note * anf. Skrift, S. 9.

***) Agerbeck, anf. Værk, S. 152.

»Christianshavn«s Kinarejse 1800—1802, der rigtignok varede 21 Maaneder, døde flere af de Overordnede og 30 Matroser af 76 *). Det betragtedes aabenbart som en Mærkelighed, og var det vel ogsaa, at der paa »Prinsen af Augustenborg«s Rejse til Ostindien 1802—3, der varede 14 Maaneder, kun døde 1 Mand af Besætningen **).

Uagtet Oktr. 1792 § 36 ligesom sin Forgænger forudsætter, at der skulde følge en Præst med hvert Skib, overlod Skibsart. 1794 III § 1 det til Direktionen at tage Bestemmelse derom, men Meningen heraf viste sig ***) at være, at Præsten kun kunde bortfalde paa Ostindiefarere. Derimod lykkedes ikke Kompagniets Forsøg paa at slippe fri for den ret betydelige Udgift, som Ansættelsen af en Præst paa Kinaskibene medførte †). Foruden Gudstjenesten og Begravelserne besørgede Præsten Skibsdrengenes Konfirmation; paa »Kongen af Danmark«s Kinafart 1801—3 var der 12 Drengene ombord, hvoraf de 6 blev konfirmerede paa Hjemrejsen.

Efter den ældre Oktroi 1772 § 13 var Kompagniet forpligtet til med hvert Skib til Indien at udføre mindst for 3000 Rdl. og til Kina mindst for 4000 Rdl. af indenlandske Fabrikata, men da der saa godt som ikke i Asien fandtes noget Marked for deslige Varer, paaførte denne Forpligtelse Kompagniet ikke ubetydelige Tab og blev udeladt af Oktr. 1792. I Kina var

*) En lille Avisfejle herom i »Fyens Avertissementstid.« f. 18. og 27. Aug. 1802 og »Berl. Tid.« f. 23. Aug. s. A.

**) »Dagen« f. 8. Okt. 1803.

***) Resol. 23. April 1794.

†) Resol. 26. Aug. 1795 og Konvent. 1798 §§ 109 og 123.

Afsætning ogsaa af andre europæiske Varer vanskelig, bl. a. fordi Kompagniet ikke havde noget overliggende Faktori eller nogen fast Agent og derfor var nødt til at sælge straks, og Kinaskibene gik derfor næsten altid ud med meget ringe Vareladning, undertiden med slet ingen. Saaledes havde f. Eks. det store Skib «Kongen af Danmark» 1795 foruden Vin og Smør til Faktorihusets egen Brug ingen andre Varer end for 2630 Rdl. Bly, og i 1798 havde det slet ingen Salgsvarer ombord; i 1805 udførte »Arveprinscn« af Varer kun for 1200 Rdl. Staal. Derimod havde Ostindiefarerne en betydeligere Ladning Varer, gennemsnitligt til Værdi omtrent 50000 Rdl. Det, der udsendtes, var for det meste grovere Varer, saasom Jern i Stænger, Baand og Plader, Skibsankere, Staal, Bly, Kamelotter (Uldvarer), Brædder, Linolje, Bleghvidt, Svovl, Kridt, Spanskgrønt, men der udførtes ogsaa f. Eks. Ruslæder, Tobak og Tobakspiber og ikke lidt Øl, Genever og Vin. Undertiden medførtes nogle hollandske eller danske Produkter, bl. a. Smør og Oste, som fandt Afsætning, uagtet de gerne blev noget midrede og rottegnavede, ligeledes Oksekød i Tønder og røget og saltet Fisk, hvorefter dog hyppigt største Delen raadnede. Nogen synderlig Fortjeneste var der sjældent paa Udladningen. Iøvrigt havde de over- og underordnede Befalingsmænd Ret til fragtfrit at medføre et vist Kvantum Drikkevarer, men det var forbudt dem at medtage Varer til Forhandling, og om end dette ikke blev strængt iagttaget, var der af de antydende Grunde ikke stor Fare for Misbrug.

Medens Vareudførslen saaledes ikke var af stor Betydning, forsynede man de udgaaende Skibe med

store Beholdninger af Sølv i Pjastre, der leveredes fra Hamborg, England, Holland eller Portugal og væsentligst var bestemte til Indkøb af Returladning. Beløbets Størrelse rettede sig efter Skibets Størrelse og de Varer, man vilde købe; i Almindelighed var Værdien for Kinafarere omkring 400000 Rdl., for Ostindiefarere i Periodens Begyndelse ca. 100000 Rdl., men henimod dens Slutning 2 à 300000 Rdl.

Hjemladningen bestod selvfølgelig af kinesiske og ostindiske Produkter især The, Silketøj, Nankin og Porcellæn fra Kina og endvidere Kattun, Sukker, Kaffe, Peber, Tobak, Salpeter, Sago, Safran, Rabarber, Muskat, Ibenholt, Snørrottinger, Gallanga (et Slags Krydderi), Tuttenage (kinesisk Nysølv) m. m. Med »Prinsen af Augustenborg« hjemkom endog 1801 ca. 100000 gode bengalske Mursten, der solgtes ved Auktion for noget over 500 Rdl. Til Oplysning om Ladningernes Størrelse kan nævnes, at det største Kinaskib »Kongen af Danmark« 1803 indehavde en Ladning af 1 Mill. R The, 112000 R Kaffe og 30000 Stkr. Nankin foruden en ikke ringe Del Porcellæn, Sago, Kinarod, Gallanga og Snørrottinger. Det noget mindre Skib »Louise Augusta« hjembragte 1806 over 717000 R The, 20000 Stk. Nankin m. m., og den lille Kinafarer »Arveprinsen« hjemførte samme Aar 478000 R The m. m. Fra Ostindien bragte Kompagniets mindste Skib, »Kjøbenhavn«, 1805 over 400000 R Salpeter, 75000 R Peber, 857 Baller Kattun og en stor Del Kalliatutræ og Snørrottinger. Det noget større »Prinsen af Augustenborg«'s Hjemladning 1803 bestod af 219000 R Salpeter, 171000 R Sukker, 117000 R Peber, 130000 Stk. Kattun samt en Del Kalliatutræ og Snørrottinger.

III.

Da Kompagniet begyndte sin Virksomhed efter den nye Oktroi af 1792, var det, som foran omtalt, under noget ugunstige Omstændigheder. I engelske Aviser fremkom endog Rygter om, at Kompagniet var insolvent og at den til at udarbejde Konventionen nedsatte Kommission i Virkeligheden havde til Formaal at finde Midler til at rejse Kompagniets Kredit*), men dette blev kraftigt imødegaaet ved at henvise til, at Kompagniet i Juni og Juli 1792 havde betalt 300000 Rdl. indenlandsk Gæld og 150000 Rdl. til det synkende Fond. Kompagniet udsendte et Skib til Kina og to til Ostindien, og der hjemkom tre Skibe fra Ostindien med rige Ladninger, men det kneb med at faa Varerne solgte, og skønt der efter Bestyrelsens eget Forslag blev givet 6 pCt. Udbytte, erkendte dog Direktøerne selv, at dette skete af Hensyn til Aktionærene, og at man »som gode Husholdere« slet ikke burde have givet Udbytte**). I de to næste Aar led Kompagniet baade under de vanskelige Pengeforhold og daarlig Af-sætning. 1793 var det eneste Aar i denne Periode, hvor Kompagniet kun udsendte et Skib, og der blev kun 3 pCt. Udbytte til Interessenterne. I 1794 lykkedes det kun at give Udbytte, fordi Kompagniet havde haft det Held paa 900000 \bar{u} Salpeter at tjene 300000 Rdl. efter Fradrag af alle Omkostninger, og endda fik Aktionærene kun 2 pCt.

*) Kommercekoll. Skr. 14. Juli 1792.

**.) Generalfors. 21. Maj 1792.

Endnu i Begyndelsen af 1705 var Konjunkturerne ikke gode, men længere hen paa Aaret blev Varesalget lettere og Priserne bedre, der blev givet 6 pCt. Udbytte, og ved den kritiske Værdsætning (Evaluation) af Kompagniets Formue, som Revisorerne ifølge Konventionens § 3 skulde foretage hvert tredje Aar, viste det sig, at den siden 1790 var forøget med $\frac{1}{2}$ Million Rdl., saa at nu hele Akkiefkapitalen var i Behold og desuden et lille Overskud. Næste Aar var Udbyttet atter 6 pCt., og det daledede vel 1797 til $4\frac{1}{3}$ pCt. — endda mod Direktionens Forslag, der kun gik ud paa 4 pCt. — men Danmarks Neutralitet under de herskende Krigsforhold gjorde Kompagniets Stilling meget lovende. Uagtet de betydelige Tab, som forvoldtes ved de foran omtalte store Havarier og »Louise Augusta«s Forlis, tjentes der saa godt ved det hurtige og fordelagtige Salg af Varerne, at man 1798 kunde give 12 pCt. Udbytte; Evaluationen viste en Forøgelse af Formuen siden 1795 af lidt over 200000 Rdl., og der var købt tre nye Skibe, nemlig de to foran omtalte Krigsskibe og et af Englænderne taget hollandsk Skib »Cromhout«, der først blev døbt »Trankebar«, men kort efter blev kaldt »Norge«.

Pengekrisen i 1799 vanskeliggjorde noget Kompagniets Virksomhed, og Pengemanglen gik saa vidt, at man foreslog Aktionærene at modtage Udbyttet, der var sat til 10 pCt., i Obligationer paa Kompagniet, men henad Aarets Slutning bedredes Forholdene, og det vedtoges at anskaffe ikke mindre end 4 nye Skibe. Dette blev da ogsaa iværksat 1800, og Kompagniet fik i Udlandet de to gode Skibe »Christianshavn« for 60000 Rdl. og »Kjøbenhavn« for 48000 Rdl., og købte,

som foran omtalt, to Krigsskibe af Staten. Desuden fik Kompagniet snart sin Flaade yderligere kompletteret, da en af Direktøerne, Konferensraad C. Anker, i 1801 rejste til England for at varetage Kompagniets Interesser. Han fik det havarerede Skib »Kronprinsen« solgt tilligemed dets Ladning med en Gevinst af ca. 10000 Rdl., købte for 9000 Rdl. et andet Skib, der blev kaldt »Kronprinsen«, kort Tid efter to andre Skibe, »Kronprinsessen« for £ 10100 og »Danmark« for £ 15500, og endelig 1804 »Arveprinsen«. Da han paa mange andre Maader fremmede Kompagniets Tarv, bl. a. ved at faa dets næsten 30aarige Krav paa Naboben af Arcot afgjort med noget over £ 13000, var det intet Under, at hans Rapport til Generalforsamlingen*), da han efter 3 $\frac{1}{2}$ Aars Fraværelse var vendt tilbage, »blev anhørt med største Taushed og det mest udmærkede Bifald«**), og at Aktionærerne forbeholdt sig at bevidne ham deres Taknemmelighed, der senere ytrede sig i at stille 10000 Rdl. til hans Disposition til et Solv Bordservice.

De kortvarige Krigsbegivenheder i 1801 gav Kompagniet Lejlighed til at vise sin Patriotisme ved at overlade flere Skibe til Forsvaret og give rigelige Bidrag til Krigens Ofre m. v. og tillige ved efter Schimmelmans Anmodning at udlaane hele sin Beholdning af Sølvpjastre til Staten. Dette sidste medførte, at Kompagniet først henad Vinteren kunde afsende Ekspeditioner, men iøvrigt gik alt særdeles godt. Kom-

*) Generalfors. 18. Marts 1805.

**) »Berlingske Tidende« for 22. Mars 1805 og »Dagen« for 19. Marts 1805.

pagniet fortjente store Beløb og havde Overflod af Penge, alene ved 3 Auktioner i Marts og April 1802 solgtes for henved $3\frac{1}{2}$ Mill. Rdl.; 1800 var Udbyttet 12 pCt., 1801 var det 16 og 1802 endog 18 pCt.; der købtes to mindre Pladser i København, byggedes et Pakhus til 50000 Rdl., og man foreslog at genoprette Faktoriet i Kina, hvilket dog forkastedes. Men hermed var ogsaa Kompagniets sidste Glansperiode forbi. Man fortsatte ganske vist Virksomheden i stor Stil: 1803 købtes Wilders Plads for 105000 Rdl., der fortjentes 60000 Rdl. paa 300000 \bar{n} Salpeter*) og blev givet 10 pCt. Udbytte. I 1804 udsendtes det største Antal Skibe i denne Periode, nemlig 2 Kinafarere og 4 Ostindieskibe, man gav atter 10 pCt. Udbytte og i 1805 endnu 9 pCt., og Kompagniets Formue, der 1801 var noget over 3 Millioner Rdl., var i 1804 ikke lidt over 4 Millioner. Men Skyggesiden var, at Varesalget efterhaanden blev vanskeligt, og at det, der blev solgt, gik til lave Priser, især var Afsætningen af hvide Varer meget ringe. Aktiekursen**) gik da ogsaa stadigt nedad; i 1803 var Prisen for en Aktie henad 800 Rdl., i 1804 omtrent 750 Rdl. og i 1805 noget under 700 Rdl. Dette blev naturligvis ikke bedre, da Direktionen i 1806 maatte fremsætte***) den »lidet behagelige Bemærkning«, at der i det forløbne Regnskabsaar var et Driftstab af 417440 Rdl. 1 \bar{f} , men dog foreslog at give 6 pCt. Udbytte af den opsparede Fortjeneste fra

*) »Dagen« f. S. Okt. 1803.

**) Kurserne ere tagne fra Meddelelser i »Berlingske Tidende« og »Dagen«.

***), Generalfors. 19. Sept. 1806.

bedre Tider. Ifølge Bladenes Referater*) af Generalforsamlingen skal det afvigte Aar være betegnet som et af de uheldigste i Kompagniets Aarbøger, men man beroligede Aktionærene med, at Forholdene allerede tegnede til at blive bedre, og at man havde et opsparat Fond af 1 Million Rdl., der stod i Skibe, Varer etc. og paa denne Maade gjordes »end mere frugtbringende«. Bladene berettede ogsaa, at Kompagniet havde en Beholdning af hvide Varer til det enorme Beløb af næsten $6\frac{1}{2}$ Mill. Rdl., men skønt dette findes i to iøvrigt forskellige Referater og ikke blev berigtiget af Direktionen, der ellers ikke var sen til at dementere Avisfetterretninger, som kunde skade Kompagniet, kan det ikke være rigtigt, da Beholdningen af samtlige ostindiske Varer — af kinesiske var der ingen — efter Balancen pr. 11. April 1806 kun var lidt over 160000 Rdl. og efter Balancen pr. 11. April 1807 kun $1\frac{1}{2}$ Mill. Rdl. (af kinesiske Varer henad $\frac{1}{2}$ Mill. Rdl.), og at den paa noget Tidspunkt mellem Balancerne skulde være forøget med ca. 5 Mill. Rdl., og denne Forøgelse atter solgt, er en fuldstændig Umulighed. Hvad der imidlertid end blev meddelt paa Generalforsamlingen, er det sikkert, at den bragte Aktiekursen til at falde. Prisen, der i Begyndelsen af 1806 var omtrent 660 Rdl. og før Generalforsamlingen henved 620 Rdl., sank umiddelbart efter den til 566 à 569 Rdl. og var ved Aarsskiftet, efter at dog Udbyttet 30 Rdl. var betalt, kun lidt over 500 Rdl.

Den, i det mindste som Forholdene udviklede sig, værste Følge af, at en stor Del af Kompagniets Midler

* »Berlingske Tidende« f. 22. Sept. 1806 og »Dagen« f. s. D.

var bundne i en under alle Omstændigheder meget betydelig Varebeholdning, var dog, at man maatte optage store Laan. Kompagniet, der i 1804 saa godt som ikke havde udenlandsk Gæld, maatte 1805 beslutte sig til at stifte et Laan paa 2 Mill. Rdl. udenlands eller indenlands »ikke formedelst nogen opstaaet indvortes Mangel eller slet Tilstand, men for at gaa frem uafbrudt i dets frugtbringende Handel, desaaarsag denne Udvej og kun vil behøves for en kort Tid«. Gennem Bankhuset Jacob Dull & Sønner i Antwerpen fik Kompagniet 1 Mill. fl. til 5 pCt. Rente, men Resten af de 2 Millioner maatte søges i Indlandet, og man naaede kun omtrent til Halvdelen deraf. Et andet Laan paa indtil 2 Mill. Mark Banko arrangeredes i Begyndelsen af 1807 i Hamborg, men dette Laan, hvoraf kun noget over 1 Million blev tegnet, fandt Kompagniet sig tjent ved at overlade til Staten »formedelst de Indskrænkninger, Konjunkturerne for Tiden have paalagt Handelen« *).

I Kompagniets Balancer pr. 11. April 1806 og 11. April 1807 blev afskrevet som Tab til sammen omtrent 700000 Rdl. »formedelst bekendte fatale Handelskonjunkturer og formedelst de Handelsvarers Uafsættelighed for Tiden i Europa, som just ere de eneste Genstande for Kompagniets Handelsoperationer«, og Evaluationen af 1807 viser en Formue af lidt over 1 Million Rdl. mindre end 1804. Hele Aktiekapitalen var dog i Behold og desuden et Over-

*) Resol. 25. Marts 1807, Komp.'s Skriv. til Finanscoll. 30. Marts 1807 og 23. Marts 1808, jfr. Finanscoll. Skriv. 24. Febr. 1810.

skud af næsten 70000 Rdl., saa at Aktierne nominelt kunde siges at være 645 Rdl. værd pr. Stykke, hvorimod det beror paa en Misforstaaelse, naar Aktierne 1807 anslaaes til en Værdi af 800 Rdl.*). I Begyndelsen af 1807 solgtes de paa Børsen for lidt over 500 Rdl., steg en Smule i Aarets første Del og stod et Par Maaneder før Krigens Udbrud i 480 à 482 Rdl., altsaa lidt under pari. Dette var ogsaa ganske naturligt, thi det var let at se, at om end Afsætningsforholdene havde forbedret sig noget, var der dog megen Uro i Luften, navnlig Fare for Krigsforviklinger, der let i høj Grad kunde skade Kompagniet, og det var bl. a. et karakteristisk Udtryk for Stemningen, at Præmien for Søassurance i Maj 1807 paa Københavns Børs noteredes til ikke mindre end 15 pCt. for Fart til Ostindien eller Kina. Allerede i flere Aar havde Kompagniet gennem Schimmelmann faaet Vink om, hvorvidt de politiske Forhold tillod dets Ekspeditioner, og endnu i Maj 1807 fraraadede han saadanne, men maa vel have skiftet Mening, siden Kompagniet, efter at »Prinsen af Augustenborg« om Foraaret var sendt til Forindien, i Slutningen af Juli 1807 ekspederede »Kronprinsen« til Batavia. I Løbet af Sommeren 1807 og paa samme Dag kom »Danmark« hjem fra Ostindien og »Christianshavn« fra Kina med betydelige Ladninger, hvoraf en mindre Del hurtigt blev solgt med Fordel.

*) Nathanson, S. 758. Den her nævnte Saldo i Kompagniets Favor af 2062000 Specier var ikke Overskud udover Aktiekapitalen, men Kompagniets hele Formue ifølge Evaluationen af 1807.

IV.

Et Overblik over Kompagniets Virksomhed fra 1792 til Krigens Udbrud 1807 synes at give Indtrykket af, at det endnu i denne Periode har været et ikke blot storslaaet, men i det hele godt og solidt Foretagende, omend drevet i noget mindre Omfang end i de foregaaende 16 Aar.

Antallet af Kompagniets Ekspeditioner*) til Asien 1792—1807 var 52 mod 65 i Aarene 1776—1791. Det er Kinafarterne, der vise en betydelig Nedgang, idet der i førstnævnte Tidsrum kun iværksattes 18, men blev foretaget 32 i sidstnævnte Aarrække. Derimod var Ostindierejserne omtrent lige talrige i begge Perioder nemlig henholdsvis 34 og 33.

Med Kompagniets Skibe udførtes 1792—1807 for noget over 16 Mill. Rdl., hvoraf henved 14 Mill. Rdl. Sølv, medens der, uagtet Ekspeditionerne 1776—1791 var ikke saa lidt talrigere, i disse Aar kun udførtes for henved 14 $\frac{1}{2}$ Mill. Rdl. Varer og Sølv, men Grunden hertil er væsentligst, at Kompagniet først 1786 begyndte at udsende Sølv i større Omfang med Ostindiefarterne**), idet man tidligere lod Faktorierne selv optage de fornødne Kapitaler.

Den paa Toldlisterne grundede Fortegnelse***) over de indførte Ladningers Værdi lider af den Mangel, at den kun viser, hvad der blev budt paa Kompagniets Auktioner, men ikke hvad Varerne virkelig blev solgt

*) Bilag 1.

**) Generalfors. 18. Dec. 1786.

***) Bilag 2.

for. Især i mindre gode Tider indtraf det ofte, at der for en Del af Varerne ikke skete noget Bud, eller at det gjorte Bud ikke naaede den af Kompagniet ansatte Pris, og det overtog dem da selv til denne Pris, saa at Tolden beregnedes og betaltes derefter. Som Følge heraf havde Toldvæsenet ikke mere at gøre med disse Varer, og dets Lister kunne altsaa ikke oplyse, om Kompagniet senere solgte dem til højere eller lavere Priser. Ser man bort fra denne Usikkerhed, der forøvrigt næppe har stort at betyde, har Kompagniets Indførsel fra 1792—1807 haft en Værdi af omtrent 32 Mill. Rdl., men hertil maa føjes henved 2 Mill. Rdl. som Værdien af Gods, der i 1808 solgtes uden Toldafgift, samt »Kronprinsen«s Ladning, som 1801 blev solgt i England og til Fortoldning i Danmark angivet til Værdi af 650000 Rdl., saa at Indførselsens Totalsum bliver henved 35 Mill. Rdl. foruden Førings- og Kammergodset, der uden Tvivl har haft en Værdi af langt over 1 Mill. Rdl. Af de nævnte Varer til Beløb 35 Mill. Rdl. hjemkom for henved 23 Mill. Rdl. med Ostindieskibene og for henved 12 Mill. Rdl. med Kinaskibene, men disses Ladning omfattede ofte ostindiske Varer, og Ostindiefarerne hjembragte undertiden ogsaa kinesiske Varer. For Tidsrummet 1776—1791 var Indførselsens Værdi foruden Førings- og Kammergodset*) henved 39½ Mill. Rdl., hvoraf Kinaskibene medførte for næsten 25½ Mill. Rdl., medens Ostindieskibene indførte for lidt over 14 Mill. Rdl., altsaa betydeligt mindre end fra 1792—1807, skønt Ekspeditionernes

*) Nathanson, S. 676 anslaaer Føringsgodset for 1772—1784 til 50000 Rdl. pr. Skib.

Antal var omtrent det samme, men dette skyldes ikke blot Ladningernes Værdi, men ogsaa, at Tallet af hjemvendte Ostindiefarere var en Del større i den sidstnævnte Periode end i den foregaaende, nemlig 34 mod 28.

Som Udbytte*) blev der 1792—1807 udbetalt til Aktionæerne ialt 3283200 Rdl. eller i Gennemsnit lidt over 8½ pCt. aarligt. Fra 1776—1791 betaltes i Udbytte 4214000 Rdl. eller 11 pCt. aarligt, men da Kompagniets Formue 1791 ikke var større end 1776, medens den 1807 udgjorde over 1 Mill. Rdl. mere end i 1792, har Fortjenesten i Virkeligheden været noget større i det sidste Tidsrum end i det første.

Der lød dog af og til Røster om, at Kompagniet ikke var saa grundmuret, som det syntes, og i 1796 viste det sig, at endog en af Kompagniets Direktører, den fremragende Handelsmand C. W. Duntzfeldt, havde et mørkt Syn paa dets Fremtid. Han paastod**), at den Tid var forbi og sandsynligvis aldrig vilde vende tilbage, da den kinesiske og ostindiske Handel bragte overordentlige Fordele; man maatte nøjes med ringere Gevinst og konkurrere med private Redere, der kunde sejle billigere og følgelig sælge deres Varer billigere end Kompagniet. At indføre væsentlige Besparelser var det eneste, der kunde redde Kompagniet fra Undergang eller dog forlænge dets Tilværelse, og han foreslog derfor, at man skulde fragte Skibe i Stedet for at benytte egne Skibe. En af de andre Direktører, C.

*) Se Bilag 3 (S. 416).

**) Befragtningsystemet, S. 11.

Anker, imødegik*) udførligt Duntzfeldt og hævdede, at der maaske ikke var noget ostindisk Kompagni i Europa, forholdsvis talt, som var i en paalideligere Forfatning end det danske, at Aktiernes lave Pris ikke beviste Kompagniets Tilstand, men den herskende Mangel paa Tiltro og Haab, og at det var lige saa krænkende som ubegrundet, at Kompagniet skulde for tjene Mistillid eller forvolde Modløshed hos Interessenterne til den Grad, at der skulde tænkes paa Realisation eller frygtes for dets Undergang. Duntzfeldt bortforklarede**) da ogsaa sine Ytringer herom, men nedlagde, skønt han nylig var valgt, samme Aar sit Mandat som Direktør, muligvis dog ikke blot fordi hans Forslag mødte Modstand hos alle de andre Medlemmer af den bestandige Kommission, men ogsaa fordi han laa i Proces med Kompagniet angaaende Indgreb i dets Eneret. Den efterfølgende Række af gunstige Aar bragte foreløbig alle ildevarslende Spaadomme til Taushed, men saasnart Tiderne blev mindre gode, dalede Aktierne stærkt, og der hævdede sig Stemmer***), som spurgte, hvad der skulde blive af Kompagniet, naar der en Gang kom en almindelig Fred, siden det gik saa tarveligt nu, da det danske Flag næst det amerikanske var det eneste neutrale.

Nogen Grund til allerede før 1807 at nære Ængstelse for Kompagniets Fremtid kunde ikke findes i selve Beskaffenheden af dets Virksomhedsomraade. Selv om der ikke under normale Forhold kunde ventes

*) Befragtningsystemet, S. 56.

**) Anf. Skrift, S. 68.

***) Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn f. 1807, S. 1174.

overordentlig store Fordele af asiatisk Handel, maatte denne dog dengang lige saa vel som nu kunne danne en lønnende Forretning og kunne drives af Kompagniet lige saa vel som af andre. Naar man har fremhævet, at The stærkt fortrængtes af Kaffe, og at Kattun maatte vige for engelske Sirtser, kunde dette kun have forbigaaende Betydning, da der altid vil være nok af asiatiske Produkter, som ikke gaa af Mode. Hvis der var nogen Grundfejl ved Virksomheden, kan den kun ligge i Maaden, hvorpaa Kompagniet drev sin Forretning.

Det lader sig nu ikke nægte, at Kompagniets Organisation havde store Svagheder. Der fandtes ingen fast Leder, for hvem Bestyrelsen skulde være en Livsopgave, og da tilmed Generalforsamlingen, for hvis Sagkyndighed der ikke havdes mindste Garanti, besad en altfor stor Myndighed, maatte Ledelsen nødvendigt lide af nogen Langsomhed og Mangel paa Initiativ. Imidlertid voldte dette ikke store Ulemper før 1807, idet man forblev og kunde forblive paa de slagne Veje, og Aktionærene, som altid naar der kan gives antageligt Udbytte og loves gode Tider, ikke gjorde syndeligt Bryderi. Kompagniet havde derhos et betydeligt Forspring for private Konkurrenter ved sin Kapitalstyrke, sin gode Kredit og sine gennem mange Aars Virksomhed erhvervede Erfaringer og gode Forbindelser og, man kan vistnok tilføje, ved Regeringens særlige Velvilje. Kompagniets Administration kan næppe med Føje betegnes som særdeles kostbar. De egentlige Bestyrelsesudgifter var i Virkeligheden moderate, naar Hensyn tages til Forretningens Omfang, og om end Personalet maaske var noget for rigeligt, kunde

der vistnok ikke uden Skade indvindes noget væsentligt paa dette Punkt. Det tager sig nærmest smaaligt ud, naar man i ugunstige Tider gik til at spare ved f. Eks. at lade Skibsbygmesterposten være ubesat fra 1791—1794, eller, hvad der baade i denne og den efterfølgende Periode særligt tiltalte Aktionærene, foreløbig undlod at vælge en eller flere Direktører.

Mere Opmærksomhed fortjener Duntzfeldts Anke over Kompagniets Ekspeditioner som uforholdsmæssigt kostbare. Mandskabet var noget for talrigt, Skibene for dyre og for store, saa at Rummet ikke altid kunde udnyttes til det yderste, Udrustningen var rundhaandet, Reparationerne paa eget Værft kostede meget m. m. Duntzfeldt fremsatte ogsaa uimodsagt en Beregning*) for Aarene 1786—96, der viste, at Kompagniets Udgift til Transport af 1 Kommercelæst til Østen og tilbage gennemsnitligt var 409 Rdl. (415 for en Ostindierejse, 404 for en Kinarejse), medens samme Transport med et befragtet Skib kunde have for 263 Rdl., altsaa en Forskel af 146 Rdl. pr. Læst foruden hvad der kunde spares ved Nedlæggelse af Skibsværftet og nogen Formindskelse af Administrationsudgifter.

Imidlertid maa herved erindres, at Kompagniet ikke tegnede Assurance, hverken paa Skibe eller Ladninger, men ifølge Konvent. § 6 blot henlagde som Assurancepræmie 7 pCt. ud og lige saa meget hjem**) af 150000 Rdl. for hvert Kinaskib og 70000 Rdl. for hvert Ostindieskib, medens det overlodes til Aktionærene selv hver for sig at assurere Resten. Om dette

*) Befragtningsystemet, S. 14.

**) Anf. Skrift, S. 22 og 61.

var et Vovestykke for Kompagniet med dets betydelige Kapital og ret talrige Flaade af gode og vel udrustede og bemandede Skibe, kan omtvistes, men det gik godt og sparede en Udgift, der for det her omhandlede Tidsrum vanskeligt lader sig nøjagtigt bestemme, men sandsynligvis vilde have udgjort over 2 Mill. Rdl. En privat Handlende turde derimod sjældent undlade at assurere, og naar Forsikringspræmien for Ladningen lægges til Transportomkostningen 263 Rdl., bliver Summen 475 Rdl. pr. Læst, hvis man som Duntzfeldt sætter Præmien til 6 pCt., og godt og vel 500 Rdl., naar den sættes til 7 pCt., medens Kompagniets Omkostninger med Tillæg af den af det afsatte Præmie og Beløbet af Havarier bliver 485 Rdl. pr. Læst*). I Virkeligheden var forøvrigt Præmien, i alt Fald i danske Søforsikringsselskaber større end den i Beregningen forudsatte; saaledes betalte Duntzfeldt**) selv 1795 for 3 Skibe fra Bengalen til København 8 à 8½ pCt. og 1796 for 4 Skibe fra København til Bengalen eller Batavia 7 à 8½ pCt., og Præmien blev ikke senere billigere, men var f. Eks. 1803—6 stadigt mindst 8 à 10 pCt. for Fart paa Ostindien eller Kina***).

Faktisk var altsaa Forholdet det, at Kompagniet hjemførte sine Varer til Danmark mindst lige saa billigt som andre, og da det desuden hvad kinesiske Varer og særligt The angaar, var stærkt beskyttet ved sit Monopol og den høje Told for indirekte Indførsel, og svarede ringere Afgifter af ostindiske Varer end

*) Befragtningsystemet S. 22 og 39.

**) Ifølge velvillig Meddelelse fra det kgl. oktr. Søassurancekompagni.

***) I »Dagen« findes stadige Noteringer af Søforsikringspræmien.

andre, var det fuldt ud i Stand til at møde enhver Konkurrence paa det indenlandske Marked, skønt ostindiske Varer saavel af Fremmede som af Danske kunde føres direkte til København og til Tider blev indført dertil i stort Omfang*).

Indlandet — Danmark, Norge og de to Hertugdømmer — kunde imidlertid naturligvis ikke forbruge de Masser af asiatiske Varer, der indførtes. Man**) har for en noget tidligere Periode beregnet, at af de hjembragte Varer kun $\frac{1}{10}$ af de kinesiske og kun $\frac{1}{5}$ af de ostindiske forbrugtes i Indlandet, og dette passer sandsynligvis ogsaa for det her omhandlede Tidsrum. En Virksomhed af det Omfang som Kompagniets forudsatte følgelig som Livsbetingelse, at en meget stor Udførsel af asiatiske Varer til Udlandet var mulig, og Tanken var da ogsaa, at København skulde være en Stapelstad, hvorfra navnlig Pladserne ved Østersøen skulde forsynes med disse Varer enten direkte fra København eller over Hamborg. Dette lod sig gøre, saa længe den direkte Indførsel til de nævnte Pladser var ringe eller ingen, men efterhaanden begyndte fremmede Redere, især Amerikanere efter at deres Uafhængighedskrig var endt, i stort Omfang at føre asiatiske Varer direkte til Hamborg eller Østersøpladserne, og disse Varer kunde sælges billigere end Varer, der først var bragte til København og derfra sendt videre, belastede med første Købers (Kompagniets) Gevinst,

*) F. Eks. i Sommeren 1805 ventedes 27 Ostindiefarere til København, »Dagen« f. 22. Apr. 1805.

**) Thaarup, Tabel 4.

dansk Told, Udlosnings- og Indladningsomkostninger i København m. m. Selv om det praktisk taget havde været muligt for Kompagniet at gaa over til Befragtningsystemet, hvilket vistnok er tvivlsomt, og selv om det da vedblivende havde undladt at assurere Ladningerne, skønt dette vilde have været adskilligt mere resikabelt, end naar man sejlede med egne Skibe, vilde hverken disse eller nogen anden mulig Besparelse have forslaaet til at bekæmpe de nye Konkurrenter. I København kunde Kompagniet nu kun finde Købere til Eksport under særlige Omstændigheder, navnlig naar Krigsbegivenheder hindrede eller udelukkede den direkte Indførsel til fremmede Pladser, saa at de var tvungne til at forsyne sig fra Danmark. I urolige Tider kunde derfor Kompagniet trives, saa længe Danmark som neutralt ikke generedes synderligt i sin Søfart, men det maatte i Længden blive en Umulighed at opretholde en stor og regelmæssig Indførsel af Varer, af hvilke den allerstørste Del under normale Forhold blev usælgelige eller maatte afhændes til enhver Pris. Det var lignende Aarsager, der bevirkede, at det svenske ostindiske Kompagni, hvis Oktroi udløb 1806, allerede forinden var ødelagt; under Likvidationen blev det 1809 erklæret fallit. Et nyt Selskab blev vel dannet 1807, men opløste sig 1813*).

Det asiatiske Kompagnis Ophør var saaledes allerede før 1807 kun et Tidsspørgsmaal, og Be-

*) Fr. Nyström, De svenska ostindiska Kompanierna i Göteborgs kgl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälles Handlingar, XVIII (1883).

sparelser kunde vel forlænge dets Liv, men ikke afværgede dets Undergang, i alt Fald ikke medmindre der tillige kunde ske en fuldstændig Forandring af dets Organisation og Virkemaade, hvilket atter forudsatte Forandring af Oktroien, der bandt Kompagniet til København, og Løsning af de Bånd, som Datiden lagde paa den udenrigske Handel.

Bilag 1.

Udsendte Skibe 1776—1807.

	til	Ladngs. Værdi i Rdl.		til	Ladngs. Værdi i Rdl.
1776:			1784:		
Prins Friderik	Kina	178400	Mars	Kina	295200
Ganges	Ostind.	70400	Charlotte Amalie	Kina	321600
Dansborg	Ostind.	42000	Louise Augusta	Ostind.	60000
1777:			Kronprinsen	Kina	465000
Fredensborg Slot	Kina	237000	1785:		
Trankebar	Ostind.	28800	Dansborg	Ostind.	50000
Juliane Marie	Kina	178200	Sofie Magdalene	Kina	420000
Rigernes Ønske	Ostind.	32000	Danmark	Kina	350000
Kongen af Danm.	Kina	237500	Disco	Ostind.	92800
1778:			1786:		
Ganges	Ostind.	36000	Trankebar (taget		
Kronprinsen	Kina	292000	af Maratterne)	Ostind.	36300
1779:			Dannebrog	Ostind.	263400
Prins Friderik	Kina	325200	Louise Augusta	Ostind.	161600
Trankebar	Ostind.	26400	Juliane Marie	Kina	422400
Disco	Kina	300000	Kronprinsen	Kina	436000
Dansborg	Ostind.	52800	1787:		
1780:			Charlotte Amalie	Kina	496100
Kongen af Danm.	Kina	260000	Mars	Kina	478300
Rigernes Ønske	Ostind.	61200	Danmark	Ostind.	204200
Sofie Frederikke	Kina	292800	1788:		
(brændt)			Louise Augusta	Ostind.	190000
Dansborg	Ostind.	58200	Dansborg	Ostind.	70000
Ganges	Ostind.	47200	1789:		
Kronprinsen	Kina	304800	Dannebrog	Ostind.	250000
1781:			Disco	Ostind.	250000
Juliane Marie	Kina	314400	Prinsen af Augu-		
Prins Friderik	Kina	260400	stenborg	Ostind.	278000
Mars	Kina	300000	Kongen af Danm.	Kina	382600
Charlotte Amalie	Kina	418200	Juliane Marie	Kina	358000
Trankebar	Ostind.	30000	1790:		
1782:			Dansborg	Ostind.	83200
Disco	Kina	322400	Danmark	Ostind.	264200
Frederiksnagor	Ostind.	69600	1791:		
Rigernes Ønske	Ostind.	48000	Louise Augusta	Ostind.	350100
Kongen af Danm.	Kina	294000	Juliane Marie	Ostind.	333100
Sofie Magdalene	Kina	340000	1792:		
Nikobar (forlist)	Ostind.	60000	Kronprinsen	Kina	278400
Ganges	Ostind.	50400	Dannebrog	Ostind.	125500
Kronprinsen	Kina	345600	Disco	Ostind.	345500
1783:			1793:		
Dansborg	Ostind.	56400	Prinsen af Augu-		
Danmark	Kina	440000	stenborg	Ostind.	132200
Juliane Marie	Kina	350400			
Trankebar	Ostind.	32800			
Disco	Kina	201800			

Bilag 2.

Hjemkomne Skibe 1776—1807.

	fra	Returl. Værdi i Rdl.		fra	Returl. Værdi i Rdl.
1776:			1784:		
Dansborg	Ostind.	364810	Kronprinsen	Kina	} 1,250470
Fredensborg Slot	Kina	518250	Sotie Magdalene	Kina	
Prins Friderik	Kina	540250	Rigernes Ønske	Ostind.	} 1,014800
			Frederiksnagor	Ostind.	
1777:			Dansborg	Ostind.	457860
Rigernes Ønske	Ostind.	316800	1785:		
Ganges	Ostind.	277520	Ganges	Ostind.	349140
Kongen af Danm.	Kina	542900	Trankebar	Ostind.	293150
Juliane Marie	Kina	529400	Danmark	Kina	620860
1778:			Juliane Marie	Kina	827540
Dansborg	Ostind.	339940	Disco	Kina	572250
Trankebar	Ostind.	238030	1786:		
Fredensborg Slot	Kina	650450	Louise Augusta	Ostind.	538700
Prins Friderik	Kina	660120	Mars	Kina	709110
1779:			Kronprinsen	Kina	817740
Rigernes Ønske	Ostind.	247380	1787:		
Kongen af Danm.	Kina	853630	Charlotte Amalie	Kina	811440
1780:			Danmark	Kina	602350
Ganges	Ostind.	278500	Disco	Ostind.	825670
Dansborg	Ostind.	395300	Dansborg	Ostind.	596020
Kronprinsen	Kina	} 2,100000	1788:		
Juliane Marie	Kina		Dannebrog	Ostind.	701420
Prins Friderik	Kina		Louise Augusta	Ostind.	513340
1781:			Sofie Magdalene	Kina	782180
Rigernes Ønske	Ostind.	} 800130	Kronprinsen	Kina	} 1,658250
Trankebar	Ostind.		Juliane Marie	Kina	
Disco	Kina	} 2,164500	1789:		
Kongen af Danm.	Kina		Danmark	Ostind.	809530
1782:			Dansborg	Ostind.	724490
Ganges	Ostind.	} 864120	Mars	Kina	711970
Dansborg	Ostind.		Charlotte Amalie	Kina	883250
Juliane Marie	Kina	} 2,001760	1790:		
Kronprinsen	Kina		Kongen af Danm.	Kina	775560
1783:			Louise Augusta	Ostind.	713200
Trankebar	Ostind.	356150	1791:		
Disco	Kina	450320	Dannebrog	Ostind.	907450
Mars	Kina	679920	Disco	Ostind.	1,132070
Kongen af Danm.	Kina	697410	Juliane Marie	Kina	525310
Prins Friderik	Kina	} 1,499950	1792:		
Charlotte Amalie	Kina		Danmark	Ostind.	962570
			Dansborg	Ostind.	463350
			Prinsen af Augu- stenborg	Ostind.	769630

Bilag 3. Udbytte fra 1776 i Rdl. pr. Aktie à 500 Rdl.

1776.....	25	1788.....	40	1800.....	60
1777.....	35	1789.....	30	1801.....	80
1778.....	35	1790.....	30	1802.....	90
1779.....	50	1791.....	0	1803.....	50
1780.....	50	1792.....	30	1804.....	50
1781.....	75	1793.....	15	1805.....	45
1782.....	150	1794.....	10	1806.....	30
1783.....	100	1795.....	30	1807.....	30
1784.....	100	1796.....	30	1808.....	40
1785.....	50	1797.....	24	1809.....	30
1786.....	50	1798.....	60	1810—1823....	0
1787.....	60	1799.....	50	1824—1839....	4

I den officielle Liste i det S. 375 anførte Skrift om Faktorierne er Udbyttet for 1782 angivet at være 50 Rdl., muligvis fordi de resterende 100 Rdl. ikke blev betalt kontant, men med Obligationer, der forfaldt i Løbet af 2 Aar. I Listen hos Nathanson S. 758 findes nogle Fejl og Udeladelser. — Indtil 1792 betaltes Udbyttet i 11. Juni Termin, dog 1784 med Halvdelen i hver Termin; efter 1792 betaltes Udbyttet i December Termin.

Bilag 4. Asiatisk Kompagnies Balance pr. 11. April 1807.

Debitorer.	Rdl.	ⷈ	ⷉ
Kasse.....	92699	5	10
Folio i Banken	162000	>	>
Vekselkonto	16264	3	6
Ejendommene i Kobenhavn	90200	*	*
Materiel.....	295028	>	5
Inventarium	15497	4	>
Wilders Plads	113470	1	12
Ostindiske Varer.....	1,533648	3	13
Kinesiske Varer.....	453497	4	13
Refaktie Konto	36067	4	10
Kgl. Obligation for det ostindiske Etablissement	170000	>	*
Kargaisons Konto med de ostindiske Faktorer	1,605681	1	8
Etablissement og Kapital i Trankebar.....	430041	2	*
Etablissement i Bengalen	126628	4	8
Faktoriet sammesteds.....	1,545687	1	13
Skibenes Kasker, Kapitaler og Udredninger...	1,783283	2	11
Indenlandske Debitorer.....	751582	4	1
Udenlandske Debitorer	524553	1	13
Udestaaende Gæld	34196	3	4
	<u>9,780029</u>	1	15

Bilag 4 (fortsat).

Kreditorer.	Rdl.	‰	Ø
Aktiekapital	2,400000	>	>
Udbytte Fonds Konto	339600	>	>
Trankebar	1,791458	5	>
Faktoriet i Ostindien	286118	>	10
Faktoriet i Kina	205953	5	11
Indenlandske Kreditorer	2,605545	1	13
Assurancekonto	803785	5	2
Reserve	259430	4	3
Udenlandske Kreditorer	1,087129	5	8
Vinden og Tabs Konto	6	4	>
	<u>9,780029</u>	1	15

Afskrivninger ifølge Evaluationen af 1807.

Debitorer.	Rdl.	‰	Ø
Wilders Plads	3470	1	12
Ostindiske Varer, 20 pCt.	306000	>	>
Kinesiske Varer, 10 pCt.	45000	>	>
Refaktiekonto	19067	4	10
Trankebar	390041	2	>
Bengalen (Hjælpekonto)	1,545687	1	13
Skibene	180000	>	>
Indenlandske Debitorer	9904	5	2
	<u>2,499171</u>	3	5
	<u>9,780029</u>	1	15

altsaa Debitorer... 7,280857 4 10

Kreditorer.	Rdl.	‰	Ø
Aktiekapital	2,400000	>	>
Udbytte Fonds Konto	339600	>	>
Trankebar (Hjælpekonto)	1,791458	5	>
Assurancekonto	803785	5	2
Reservekonto	259430	4	3
Vinden og Tabs Konto	6	4	>
	<u>5,594282</u>	>	5
	<u>9,780029</u>	1	15

altsaa Kreditorer... 4,185747 1 10

draget fra Debitorerne... 7,280857 4 10

bliver Kompagniets Formue... 3,095110 3 >

eller 644 Rdl. 4 ‰ 14 Ø pr. Aktie.